

УДК: 336.11

Д.Я. Басс,

кандидат економічних наук, докторант

СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто різні підходи до визначення поняття та класифікації суб'єктів забезпечення економічної безпеки. Визначено головне завдання суб'єктів забезпечення економічної безпеки, яке полягає у передбаченні і випередженні можливих загроз, що призводять до кризового стану, їх мінімізація, а також проведення антикризового управління. На прикладі України проаналізовано функції суб'єктів забезпечення економічної безпеки. Обґрунтовано вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки в Україні.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, рівні економічної безпеки, суб'єкти, держава, національний інтерес, загроза.

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятия и классификации субъектов обеспечения экономической безопасности. Определена главная задача субъектов обеспечения экономической безопасности, которое заключается в предвидении и опережении возможных угроз, приводящих к кризисному состоянию, их минимизация, а также проведения антикризисного управления. На примере Украины проанализированы функции субъектов обеспечения экономической безопасности. Обоснован выбор конкретных средств и путей обеспечения национальной безопасности в Украине.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, субъекты, государство, национальный интерес, угроза.

In paper various approaches to the determination of the concept and classification of subjects of ensuring economic safety are considered. The main task of subjects of ensuring economic safety which consists in anticipation and an advancing of the possible threats leading to a crisis state, their minimization, and also carrying out of crisis management is defined. On the example of Ukraine several functions of the subjects of ensuring of the economic safety are analyzed. The choice of specific means and ways of the ensuring of national security in Ukraine is reasonable.

Keywords: homeland security, economic safety, subjects, state, national interest, threat.

Безпека є однією із характеристик і умов функціонування соціальних, економічних та інших систем. Між тим, при розкритті сутності безпеки вкрай важливим є розкриття її структури. Передусім це необхідно для більш ефективного правового регулювання економічної безпеки.

Істотні зміни в економіці впливають і на вимоги щодо забезпечення її безпеки. Тож це питання викликало зацікавленість багатьох дослідників. На проблемах економічної безпеки, дослідженні організаційно-правового механізму її забезпечення зосередилися Л. Кистерський, В. Решетняк, О. Бєлов, І. Бінько, Я. Жаліло, В. Пономарьов, Ю. Макогон, А. Ревенко, В. Селіванова, В. Сідак, В. Крутов, А. Татаркін та ін.

Незважаючи на це, питання щодо суб'єктів забезпечення економічної безпеки все ще залишається дискусійним. Тому ця стаття має на меті визначити їх коло та здійснити класифікацію.

Економічна стабільність нерозривно пов'язана з поняттям економічної безпеки, тобто надійного захисту від різних видів загроз. При цьому саме трактування економічної безпеки зумовлює різні підходи до виокремлення суб'єктів її забезпечення.

Наприклад, М. Міненко пропонує класифікувати суб'єкти забезпечення економічної безпеки, відштовхуючись від наступних критеріїв: залежно від напрямку забезпечення (силова, пожежна, інформаційна, кадрова, майнова, економічна, екологічна та технологічна безпека), форм власності (державні і приватні), правової основи функціонування (офіційні та неофіційні), належності до структури підприємства (внутрішні і зовнішні) та регламенту відносин (договір, наказ, посадова інструкція). За винятком останнього критерію, такий поділ можна визнати цілком прийнятним. Втім, М. Міненко веде мову про класифікацію суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємств, що впливає і на їх класифікацію [1].

У свою чергу М. Ваврін, О. Ревак та В. Прокопенко здійснюють класифікацію суб'єктів забезпечення економічної безпеки, відштовхуючись від рівнів економічної безпеки: особистісного (окремі індивіди), мікроекономічного (домашні господарства, ділові підприємства), майже тотожного йому галузевого (значні підприємства, окремі галузі економіки, соціальні групи), регіонального (окремі регіони, групи регіонів, місцеві органи влади), макроекономічного (окремі держави з їх механізмом забезпечення економічної безпеки), наднаціонального (міждержавні, інтеграційні об'єднання), глобального (світове господарство, світова валютно-фінансова система тощо) [2, с. 19–20; 3, с. 153–154].

У вузькому розумінні суб'єкти економічної безпеки – це спеціальні служби, які займаються організацією й проведенням заходів, спрямованих на захист інтелектуальної власності, договірної бази, протидію промислово-економічному шпигунству. Якщо вести мову про економічну безпеку підприємства, з цим твердженням можна погодитися. Однак, якщо йдеться про економічну безпеку в контексті вивчення національної чи державної безпеки, воно потребує уточнення.

Попри всі розмови про крах державного суверенітету, держава все ще продовжує відігравати чільну роль у практичній реалізації економічної безпеки. Незалежно від форми державного правління, не існує іншого способу управління економічними процесами, як за допомогою державного регулювання. Дискусії можуть вестися лише про ступінь цього регулювання.

На сьогодні вже виникло навіть спеціальне вчення про економічну безпеку держави – екосестейт. У супереч поширеним переконанням щодо звуження суб'єктів забезпечення безпеки до т. зв. силового блоку, воно стверджує, що це – справа кожної державної установи. Цілком логічно робиться висновок, що будь-яка неефективна робота державного механізму призводить до погіршення екосестейту. З одного боку, сама праця державних установ суттєво впливає на його стан, а з іншого, – кожна з державних установ залежить від стану екосестейту. Тож причетність державних установ до забезпечення економічної безпеки визначається рівнем їх пов'язаності з екосестейтом [4, с. 101].

Система економічної безпеки держави, тобто організована державою сукупність суб'єктів (державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, які здійснюють узгоджену діяльність в межах законодавства, об'єднаних метою і завданнями захисту національних інтересів) включає в себе об'єкти і суб'єкти безпеки, інститути та засоби її забезпечення, їх функціональну визначеність [5]. Таким чином, об'єктом економічної безпеки держави є об'єкти економічних відносин на її території. Суб'єктами ж, якщо бути послідовними і враховувати

попередню умову, є усі фізичні та юридичні особи – учасники економічних відносин, а також держава та її органи. При цьому низка об'єктів виступає одночасно і в ролі суб'єктів, і держава, здійснюючи свої функції через органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, є основним суб'єктом економічної безпеки.

Ведучи мову про критерії визначення і класифікації суб'єктів економічної безпеки, доцільно згадати твердження О. Семківа, котрий наголошував на значенні національного інтересу при визначенні зовнішньої політики [6]. Тому, говорячи про систему економічної безпеки, ми мусимо зважати на значення національного економічного інтересу, оскільки від цього залежить вироблення ефективних засобів її реалізації та захисту. Саме він відіграє визначальну роль у діяльності системи економічної безпеки. Кожна суверенна країна має власні національні інтереси, які не збігаються з інтересами інших країн, а в ряді випадків і альтернативні їм. Тож при визначенні суб'єктів забезпечення економічної безпеки доцільно ключовим фактором вважати рівень участі тієї чи іншої структури (інституту) у забезпеченні національного економічного інтересу.

Мусимо зупинити увагу на засобах забезпечення економічної безпеки: правових, економічних, інформаційних, політичних, ідеологічних, моральних та організаційних. У системі економічної безпеки на національному рівні ці засоби захисту економічних інтересів кожного суб'єкта мають бути “вмонтовані” в усі суспільні і державні механізми. Це означає, що економічні, політичні, правові і моральні норми суспільного життя повинні зобов'язувати і надавати можливість усім суб'єктам економічної діяльності захищати свої інтереси [5].

Таким чином, з точки зору забезпечення національної безпеки, суб'єктами економічної безпеки виступають держава та її інститути (міністерства та відомства, спеціальні служби), установи та організації (як державного, так і приватного сектору), що здійснюють свої головні функції у цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової влади. І, безумовно, з огляду на побудову громадянського суспільства, демократизацію соціуму, – громадяни та їх об'єднання.

Держава взаємодіє з інститутами громадянського суспільства: банками, фондами, товариствами споживачів і т.д., підприємцями і суспільством в цілому, а також господарчими суб'єктами на всіх рівнях економіки. Саме усвідомлення важливості забезпечення економічної безпеки та активна життєва позиція зумовлюють активну участь у ньому громадян. При цьому держава є основним суб'єктом забезпечення економічної складової національної безпеки.

Звичайно, за умов глобалізації спроможність відстоювати інтереси власних громадян всупереч будь-яким іншим інтересам зберегли далеко не всі держави. Тож їх здатність на власний розсуд здійснювати економічну політику в інтересах власних громадян і визначає рівень забезпечення економічної безпеки держави. І саме через механізм здійснюється ефективне функціонування системи її економічної безпеки.

Перелік суб'єктів забезпечення державної безпеки України можна виділити передусім шляхом аналізу конституційних норм. Аналіз положень Конституції до суб'єктів забезпечення державної безпеки України дозволяє нам віднести: *Український народ, державу та окремі складові її механізми, про що йтиметься нижче. Адже разом із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу. Держава як окремий суб'єкт конституційно-правових відносин у цілому та суб'єкт забезпечення державної безпеки зокрема відповідно до положень Конституції України як гарант конституційного ладу виконує свої функції через органи законодавчої, виконавчої та судової влади.*

Тож якщо вести мову про нашу державу, до суб'єктів забезпечення економічної безпеки ми можемо віднести: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Раду національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратуру України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Збройні Сили України (із застереженням), Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Державну прикордонну службу України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України, суб'єктів підприємницької діяльності, громадян України та об'єднання громадян [7, с. 4].

Залежно від функцій, котрі вони реалізують при забезпеченні економічної безпеки, їх можна поділити на суб'єкти: **1) з функцією служіння:** *народ, держава, Верховна рада України, Президент України, Кабінет міністрів України, відповідні військові формування та правоохоронні органи, громадяни України;* **2) з функцією обслуговування:** *Рада національної безпеки та оборони України, місцеві державні адміністрації, органи суду;* **3) з функцією сприяння:** *органи прокуратури, Національний банк України* [8, с. 102–108].

Вирішальна роль серед установ, що забезпечують економічну безпеку суспільства, належить передусім інституту Президента України. Відповідно до Конституції і законів України Президент як глава держави та гарант державного суверенітету здійснює загальне керівництво у сфері економічної безпеки та координує діяльність різних гілок влади з питань її забезпечення [9, с. 102].

При Президентові діє Рада Національної безпеки і оборони України (РНБО) – координаційний орган з питань національної безпеки і оборони, що надає пропозиції стосовно реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони, координуючи та здійснюючи контроль за відповідною діяльністю органів виконавчої влади. У тому числі, і в сфері економічної безпеки. РНБО визначає стратегічні національні економічні інтереси України та відповідне нормативне забезпечення питань економічної безпеки, концептуальні підходи до цих питань, розробляє заходи щодо захисту національних економічних інтересів, включно з аналітичною роботою. Зокрема, і щодо розв'язання кризових ситуацій, котрі загрожують національній безпеці України [9, с. 106; 10].

Слід зазначити, що низка фахівців, зокрема В. Липкан і П. Бернацький, вказують на невизначеність ролі і статусу РНБОУ. На їхню думку, діяльність цього органу стратегічного управління має бути скерована на організацію управління органами державної влади, а функції контролю слід передати іншому органу [11, с. 25–26].

Другою установою, що діяла при Президентові України до 2004 р., був Координаційний комітет по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією. Як видно з назви, він координував та розробляв стратегію діяльності органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, інформуючи про основні напрями та результати боротьби Президента України та Верховну Раду України [12].

Правову основу економічної безпеки забезпечує орган законодавчої влади – Верховна Рада України. Водночас, вона контролює діяльність державних органів і посадових осіб, окремих установ усіх форм власності в сфері економічної безпеки [9, с. 92].

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, реалізує в практичній діяльності концепцію, стратегію і тактику економічної безпеки країни.

Він відповідальний перед Президентом України, підконтрольний та підзвітний Верховній Раді України. В складі Кабінету міністрів України можна визначити дві групи інститутів, що забезпечують економічну безпеку.

Це передусім інститути управління економікою, серед яких є Міністерство економіки, Національний банк, Міністерство фінансів, Державна фіскальна служба України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Міністерство закордонних справ, інші міністерства та центральні органи виконавчої влади, котрі в межах своїх повноважень здійснюють реалізацію концепцій, програм у сфері економічної безпеки.

Чільна роль тут належить НБУ, котрий здійснює керівництво кредитно-грошовою політикою в інтересах економічної безпеки України. До речі, через установи фінансово-кредитної сфери від НБУ до регіональних фондів більше ніж деінде відбувається взаємодія державного і недержавного секторів забезпечення економічної безпеки.

Доречно відмітити також Державну службу статистики України, діяльність якої все ще знаходиться поза увагою дослідників суб'єктів економічної безпеки. Саме вона аналізує фінансову, інвестиційну, демографічну безпеку, рівень інфляції в Україні. Фактично, її показники можуть виступати критерієм рівня тієї чи іншої загрози економічній безпеці та ефективності заходів по її запобіганню.

Другою складовою в здійсненні економічної безпеки виступають так звані силові структури держави, до яких віднесені Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Міністерство внутрішніх справ, Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба України, Збройні сили України. Останніх, в силу специфічності їх діяльності, у цій публікації ми розглядати не будемо. Натомість не можна не зупинитись на ролі спецслужб.

Їх специфічні завдання за своїм призначенням можна порівняти з імунною системою людського організму. Адже глобальна конкуренція, змушуючи держави підтримувати конкурентоспроможність економік, таким чином сприяючи їхньому економічному розвитку, водночас провокує диференціацію країн за рівнем життя та нееквівалентний товарообмін між ними і може бути джерелом нестабільності.

Конкурентна боротьба на рівні міждержавних відносин полягає у проведенні заходів щодо надання вигідного впливу та отримання односторонніх переваг, а також здійснення безпосереднього підризу один одного. Розвідувально-підризна діяльність спрямовується на соціально-політичну систему, систему забезпечення безпеки і оборони, економічну систему та науково-технічний потенціал. Незважаючи на зовнішню різноспрямованість, кінцева мета економічного підризу конкурентами спрямовується на досягнення політичних цілей. В сучасних умовах, без вигідного впливу на економіку своїх конкурентів чи партнерів, провідні держави світу не можуть розраховувати на досягнення сприятливих для них політичних умов у будь-якому регіоні [13, с. 4–9].

Інколи в боротьбі із “незручними урядами” економічна війна є передумовою широкомасштабної агресії, як це сталося у Югославії в 1999 р. чи відбувається в Україні на сьогодні.

Згадаймо також, що у широкому розумінні економічна безпека означає захищеність від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко їх усунути чи мінімізувати. Саме теорія конкурентної боротьби лежить в основі економічної розвідки і контррозвідки. Все більшого поширення набуває недобросовісна конкуренція і навіть економічна війна [13, с. 4–9].

Зрештою, і серед 8-ми основних загроз в економічній сфері, які зазначалися в концептуальних документах ще в середині 90-х років, дві (“слабка система захисту державних таємниць економічного характеру” та “недостатній державний контроль над експортом та імпортом”) стосуються власне компетенції спецслужб і правоохоронних органів [14, с. 85].

Економічний напрямок діяльності залишався незмінним протягом усієї історії спецслужб і завжди знаходив відповідне оформлення в їх організаційно-штатній структурі. Тож у цьому контексті значення спецслужб при забезпеченні економічної безпеки переоцінити важко.

Водночас, вони в жодному випадку не є самостійними та самодостатніми структурами. Це лише інструмент в руках вищої політичної влади держави. Серед українських спецслужб у забезпеченні економічної безпеки чільну роль відіграє СБУ.

Згідно з чинним законодавством на останню покладається (серед чисельних функцій) також і функція захисту економічного, науково-технічного потенціалу, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, інформаційно-аналітична робота у цій сфері, охорона державних інтересів у зовнішньоекономічній діяльності, розробка і здійснення заходів щодо захисту державної і комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоду життєво важливим інтересам України.

Результати кримінологічних досліджень свідчать про високий ступінь проникнення злочинності у сферу суспільно-економічних відносин. Економічна злочинність досягла такого рівня, що є реальною загрозою національній безпеці. Тож в структурі спецслужби діє спеціалізований підрозділ, основним завданням якого є якраз протидія організованим злочинності в економічній сфері, виконання завдань, спрямованих не лише на інформаційне забезпечення, а й зокрема – на боротьбу із безпосереднім підривом економічної і науково-технічної могутності нашої держави [15].

Вкрай важливими є також функції розвідувальних органів, попри поширення думки про те, що саме зацікавлені відомства (Міністерство фінансів чи МЗС, наприклад) повинні бути основними постачальниками економічної розвідувальної інформації, витісняючи спецслужби на другий план.

Завдання економічної розвідки держав зводяться до інформаційного забезпечення планування і реалізації економічної політики їх правлячих еліт (пошук можливостей для використання економічних зв'язків з ними в інтересах одержання прибутків власними провідними монополіями, створення політичного тиску на керівництво іншої держави, підрив або стримування росту її економічного потенціалу), відаючи при цьому пріоритет потребам політичного протиборства. Економічною розвідкою охоплюються як зовнішньоекономічні зв'язки держави, так і її внутрішня економіка [16, с. 7–9].

Говорячи про економічну безпеку та роль спецслужб у її захисті, не можна оминати того факту, що в умовах глобалізації національна безпека будь-якої держави є складовою міжнародної економічної безпеки. Діяльність спецслужб у цій сфері пов'язана з необхідністю забезпечення економічного суверенітету держав на світовій арені за допомогою використання різноманітних форм і методів і з метою забезпечення їхньої стабільності, незважаючи на економічний тиск, якого вони зазнають ззовні або зсередини. Втім, у XXI ст. розвідка втратила прерогативу виключно державного виду діяльності. Вона вже перетворилась в самостійну і впливову сферу політики, інформаційного і громадського життя, а також у самодостатню і прибуткову галузь економіки [16, с. 10–13].

З огляду на масштабну криміналізацію економіки, активізацію організованої злочинності і корупції, що опанували різноманітними механізмами впливу на прийняття багатьох державних рішень, можливості зміни економічної політики і практики, істотно зросло значення правоохоронних органів. У такому контексті особливий інтерес становить їх контрольно-наглядова діяльність як один із способів забезпечення законності. Адже чітко налагоджений контроль і нагляд дають змогу своєчасно вдосконалювати систему забезпечення економічної безпеки.

Зрозуміло, що наявних заходів відверто недостатньо, тож за умов системної кризи повинна бути вироблена адекватна сучасному стану розвитку суспільства державна правоохоронна політика, а також відповідні засоби і форми правоохоронної діяльності. Очевидно, що ці заходи мають бути складовими ланками посилення регулятивної ролі держави. Адже розроблення стратегії економічної безпеки значною мірою залежить від здатності держави, її правоохоронної системи докорінно змінити кримінальну ситуацію в економіці [17; 18, с. 31]. Великі очікування має суспільство щодо новостворених антикорупційних інституцій: Національного антикорупційного бюро, Антикорупційної прокуратури, а також Державного бюро розслідувань.

Особливою складовою інституційних органів системи економічної безпеки суспільства є органи нагляду і правосуддя. До їх складу входять суди конституційної та загальної юрисдикції, органи прокуратури та адвокатура.

Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України, що має важливе значення для здійснення економічної безпеки в усіх сферах життєдіяльності і суспільства, держави, юридичних і фізичних осіб.

Суди загальної юрисдикції здійснюють судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди економічній безпеці України. Загалом, юрисдикція судів розповсюджується на усі правові відносини, що виникають у державі, в тому числі і на економічні.

Нині в Україні триває судова реформа, в процесі якої вже прийнято Закон України "Про забезпечення права на справедливий суд". У цій сфері органи влади України тісно співпрацюють із Венеційською комісією. В процесі реформи змінено принципи формування та діяльності органів, які відповідають за формування суддівського корпусу (Вища рада юстиції та Вища кваліфікаційна комісія суддів), розроблено зміни до процесуального законодавства, судовиконання, проводяться громадські обговорення реформи.

Діяльність прокуратури, що наразі проходить процес реформування, також має серйозне значення в контексті забезпечення економічної безпеки.

Адвокатура виконує також важливу роль в забезпеченні економічної безпеки суб'єктами господарювання і приватними особами. Це пов'язано з наданням консультацій, складанням відповідних документів, участю у попередньому слідстві і суді в якості захисників потерпілих, а також представництва в суді [19].

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують вирішення питань у сфері національної безпеки, віднесених законодавством до їхньої компетенції.

Загалом, функції органів виконавчої влади щодо забезпечення економічної безпеки визначаються наступним чином: 1) забезпечення розвитку економіки на засадах різноманітності, рівноправності суб'єктів господарювання усіх форм власності, соціальної справедливості; 2) подолання бідності, підвищення рівня та якості життя населення; 3) забезпечення зайнятості населення, подолання безробіття; 4) кадрове забезпечення економічної безпеки (економіко-правова освіта

населення, підготовка професійних кадрів діяльності цієї сфери діяльності); 5) забезпечення особистої економічної безпеки кожної людини; 6) підвищення конкурентної спроможності національної економіки; 7) державне гарантування підприємницької діяльності в усіх законних формах; 8) досягнення стабільного і збалансованого розвитку усіх складових фінансової системи держави та створення умов для активної інвестиційної діяльності; 9) розширення участі у міжнародних економічних організаціях, глобалізаційних процесах; 10) забезпечення випереджаючого розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; 11) активізація внутрішньої виробничої і торговельної діяльності через сприятливу податкову політику, обмеження монополізму та розвиток конкуренції; 12) забезпечення ефективного управління державним боргом; 13) детінізація та декриміналізація економіки [5].

Загалом, якщо вести мову про державні суб'єкти забезпечення економічної безпеки, можна констатувати функціонування досить стрункої системи. Водночас, їй притаманна низка недоліків, серед яких значне місце займає дублювання певних функцій та повноважень різними органами.

Протягом останніх років все більшу роль серед суб'єктів економічної безпеки, внаслідок проведення роздержавлення і приватизації власності, починають посідати первинні економічні ланки: фірми, підприємства, організації та їх об'єднання, кожен із власників яких також вживає певних кроків щодо забезпечення безпеки на своєму рівні. Окрім того, діє низка недержавних органів, представлених охоронними організаціями, аналітичними центрами, інформаційними та консалтинговими службами. До цієї групи суб'єктів належать і власні служби безпеки підприємства недержавної форми власності [20].

У цьому контексті слід вказати і на істотну прогалину у чинному законодавстві – відсутність окремого закону, який регулював би відносини між суб'єктами права щодо захисту бізнесу чи корпоративних прав від протиправних зазіхань. На сьогодні норми права, що регулюють вказані відносини, містяться в окремих законах України та підзаконних актах. Найчастіше в цих нормах права особа (як суб'єкт права) виступає не як бізнесмен (тобто особа, що займається підприємницькою діяльністю), а як фізична особа (незалежно від роду занять) [21, с. 427–428].

Згідно з Конституцією України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією як держави, так і всього народу. Тож участь громадян та їх об'єднань у підтримці економічної безпеки також повинні всіляко заохочуватися державою. Однак, активна участь громадянина у забезпеченні економічної безпеки неможлива без усвідомлення ним важливості цієї державної справи і прояву активної життєвої позиції [9, с. 65; 18, с. 32].

Загалом нині в світі зростає питома вага неурядових організацій, у тому числі і в сфері економічної безпеки. Істотною є їх роль у промисловому шпигунстві та захисті від нього. При цьому вони тісно взаємодіють із державними органами, котрі залучають їх до збирання важливої інформації, використовують для прикриття своєї розвідувальної, контррозвідувальної та іншої діяльності.

Як і в інших питаннях, пов'язаних із економічною безпекою, законодавцем мод тут є США, де широкого розповсюдження набула промислова контррозвідка. Її органи об'єднались в "Американське товариство по забезпеченню безпеки промисловості" [22].

В Україні також, з огляду на євроінтеграційні тенденції у розвитку нашої держави, питання неокорпоративістської моделі демократії стають все більш актуальними. Вважається, що неурядові організації зможуть створити рівновагу для потужних лобі ТНК [20, с. 48–49].

Між тим, на сьогодні існують певні протиріччя між окремим громадянином та державою у сфері забезпечення ними своєї економічної безпеки. Адже держава виступає не лише гарантом економічної безпеки своїх громадян, але й сама може бути для них джерелом загроз (знецінення грошових заощаджень, затримки з виплатою заробітної платні та інших соціальних виплат, непомірні податки тощо). У випадку, коли держава сама створює для своїх громадян загрозу, що значно перевищує ту небезпеку, від якої вона їх захищає, вона не зможе бути виразником національних економічних інтересів [18, с. 34].

Забезпечення економічної безпеки нині є одним із провідних національних пріоритетів. Його реалізація здійснюється шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам [23, с. 6–7].

Головне завдання суб'єктів забезпечення економічної безпеки – передбачення і випередження можливих загроз, що призводять до кризового стану, їх мінімізація, а також проведення антикризового управління.

Система економічної безпеки на національному рівні діє ефективно тоді, коли до неї підключені всі суб'єкти економічної діяльності на всіх суспільно-економічних рівнях. Сьогодні до цього механізму недостатньо включені приватні служби безпеки. Так само, недостатньо врегульованими залишаються інші аспекти функціонування недержавного сектору економіки.

Між тим, стійкість і стабільність національної економіки передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, стримування дестабілізуючих чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Міненко М.В.* Сутність та види суб'єктів економічної безпеки підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2802>.
2. *Ваврін М.Р.* Фіскальне регулювання економічної безпеки України : Дис ... канд. екон. наук : 08.00.03 /М.Р. Ваврін . – Львів, 2015. – 248 с.
3. Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки держави / І.О. Ревак, В.Ю. Прокопенко // Системи обробки інформації. – 2010. – № 3. – С. 152–154.
4. *Пастернак-Таранушенко Г.А.* Економічна безпека держави. Статистика процесу забезпечення/ Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
5. Організаційні структури системи економічної безпеки на державному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/ekonomichna-bezpeka/3857-organizatsijni-strukturi-sistemi-ekonomichnoji-bezpeki-na-derzhavnomu-rivni.html>.
6. Політологія : Підручник для студентів університетів /За ред. О.І. Семківа.– Львів : Світ, 1994. – 592 с.
7. *Мочерний С.* Економічна безпека в контексті державного суверенітету України / С. Мочерний // Економіка України. – 1998. – № 4. – С. 4–12.
8. *Радовецька Л.В.* Концептуальні положення забезпечення державної безпеки / Л.В. Радовецька // Проблеми юриспруденції : теорія, практика, суспільний досвід : збірник матеріалів міжнародної юридичної науково-практичної конференції “Актуальна юриспунденція”, м. Київ, 8 жовтня 2013 р. – К., 2013. – С. 102–108.
9. Конституція України. – К. : Видавничий дім “Скіф”, 2006. – 48 с.
10. Закон України “Про Раду Національної безпеки і оборони України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>.
11. Экономическая безопасность в системе национально-государственных интересов Украины / П.И. Бернацкий // Проблеми економіки. –2010. – № 1. – С. 24–29.
12. Закон України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1593-14>.

13. *Бернадський Б.В.* Національно-економічна безпека країни та роль у ній органів державної безпеки / Б.В.Бернадський // Правничий вісник Університету “КРОК”. – Вип. 14. – К., 2012. – С. 4–9.
14. Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України // *Голос України*. – 1997. – 4 лютого.
15. Науково-практичний коментар до закону України “Про службу безпеки України” / Вітик І.Р., Костюк В.Л. – К. : Вид. В. Карпенко, 2011.– 352 с.
16. *Бернадський Б.В.* Розвідувальна та інформаційно-аналітична діяльність країн світу у сфері економіки / Б.В. Бернадський // *Наукові праці МАУП*. – 2011. – Вип. 4(31). – С. 5–13.
17. Закон України “Про національну поліцію” [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
18. *Користін О.Є.* Економічна безпека : навч. посібник / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко та ін. // За ред. О.М. Джужі. – К. : Алерта ; КНТ : Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
19. *Кавун С.В.* Система економічної безпеки : методологічні та методичні засади / С.В. Кавун. – Х. : ХНЕУ, 2009. – 299 с.
20. Менеджмент безпеки держави, регіону, підприємства : проблеми і виклики сьогодення : колективна монографія [Алькема В.Г., Бабець І.Г., Живко З.Б., Козаченко Г.В., Копитко М.І. та інш.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. З.Б.Живко ; д.е.н., доц. І.Г.Бабець. – Львів : Ліга-Прес, 2015. – 346 с.
21. *Штамбург Н.В.* Особливості економічної безпеки підприємств машинобудівної галузі / Н.В. Штамбург // *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. – 2012. – № 1(5). Том 2. – С. 425–432.
22. *Дундуков М.Ю.* Разведка в государственном механизме США / М.Ю.Дундуков. – М. : Кучково поле, 2008. – 448 с.
23. *Кравченко С.* Основні напрямки забезпечення економічної безпеки України // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2002.– № 12. – С. 6–10.

Отримано 12.04.2016